

DEMOKRATINS AVGRÄNSNINGSPROBLEM OCH PÅVERKANSPRINCIPEN

Mikael Persson

Diskussionen om globaliseringens effekter på den nationalstatliga demokratin har under de senaste åren inspirerat filosofer och statsvetare att diskutera demokratins avgränsningsproblem (se exempelvis Arrhenius 2005a, 2005b; Bergström 2006; Dahl 1999; Näsström 2003, 2005; Saward 1998; Whelan 1983). Problemet berör en fundamental fråga inom demokratiteori; i en demokrati antas folket vara självstyrande, men vilka bör inkluderas i »folket»? Ett förslag till lösning på problemet, som har blivit tongivande inom diskussionen, är att hänvisa till den så kallade påverkansprincipen [the all affected interests principle]. Enligt denna princip bör de och endast de som är påverkade av ett specifikt beslut ha rätt att utöva inflytande över beslutet (Arrhenius 2005; Goodin 2006, 2007; Held 1995, 2004; Saward 2000; Whelan 1983; Young 2000). Påverkansprincipen förs ofta fram till stöd för idén om en kosmopolitisk demokrati. Exempelvis har David Held argumenterat för att givet den omfattade globaliseringen tycks påverkansprincipen tala för upprättandet av en kosmopolitisk demokrati. I föreliggande artikel har jag för avsikt att diskutera några centrala problem med påverkansprincipen och resonera kring konsekvenserna av principens tillämpning.

Inledningsvis presenteras påverkansprincipen och hur den används för att motivera det kosmopolitiska demokratiidealet. Därefter kommer jag att, för det första, argumentera för att påverkansprincipen riskerar att leda till brist på koherens mellan politiska beslut och att principen svårligen kan kombineras med representativ demokrati. För det andra argumenterar jag för att påverkansprincipen är problematisk att kombinera med idén om politisk jämlikhet. För det tredje diskuteras problemet med att finna en definition av relevant påverkan som är kompatibel med en rimlig uppfattning angående demokratins räckvidd och funktionssätt. För det fjärde argumenterar jag för att kravet på symmetri mellan beslutsfattare och de som är påverkade av ett beslut är missriktat och

leder till absurda konsekvenser. Därefter skisseras ett förslag till en alternativ avgränsningsprincip och avslutningsvis diskuteras demokratiens konstitutionella regressproblematik.

Kosmopolitisk demokrati baserad på påverkansprincipen

Enligt ett vanligt förekommande antagande sägs den ökade globaliseringen ha undergrävt den nationalstatliga demokratin på så vis att enskilda staters utrymme att föra en självständig politik har minskat. Problemet är, enligt bland andra Held och Habermas, att det skapats en asymmetri mellan de som påverkas av ett beslut och de som har inflytande över beslutet (Held 1995; Habermas 1999). Detta problem illustreras ofta med exemplet angående placeringen av kärnkraftverket Barsebäck. I och med dess placering i närheten av Köpenhamn skulle danska invånare i hög grad komma att påverkas av en eventuell reaktorolycka. Försvararna av påverkansprincipen menar att vi bör ställa oss frågan huruvida det är rimligt att endast svenska medborgare hade möjlighet att utöva inflytande över ett beslut som även danskar i hög grad påverkades av. I detta fall erbjuder påverkansprincipen en lösning som i förstone förefaller rimlig; enligt påverkansprincipen ska samtliga påverkade individer ges inflytande över beslutet, istället för att inflytande över beslutet fördelas utifrån individers medborgarskap i en viss nationalstat. I och med förekomsten av en rad gränsöverskridande politiska frågor argumenterar bland andra David Held, på basis av påverkansprincipen, för att en kosmopolitisk demokrati bör konstrueras med överlappande demokratiska beslutsfattande enheter (se exempelvis Held 2004). En kosmopolitisk demokrati skulle således innebära att nationalstaternas suveränitet undandras och att politiska beslut skulle komma att fattas i olika forum beroende på vilka som är påverkade av besluten ifråga.

Påverkansprincipen är inkompatibel med representativ partidemokrati

En återkommande kritik mot påverkansprincipen är att den skulle kräva att nya demos avgränsas och definieras inför varje nytt demokratiskt beslut. Resonemanget bygger på antagandet att varje beslut kan påverka en unik sammansättning av individer och att varje beslut

demokratis avgränsningsproblem och påverkansprincipen

därmed kan komma att kräva att ett nytt demos konstitueras (Arrhenius 2005, s. 56; Beckman 2006, s. 161; Dahl 1970, s. 49; Karlsson 2007, s. 9; Näsström 2004, s. 41; Whelan 1983, s. 19; Saward 2000, s. 38). Det faktum att påverkansprincipen kan leda till att ett oräkneligt antal demos behöver konstitueras leder till vissa problem. Anna Petré (2006) påpekar att ett system med skiftande demos framstår som problematiskt att kombinera med representativ demokrati. Med andra ord, det ter sig inte möjligt att förena ett system med ett bestämt antal folkvalda representanter som under längre mandatperioder innehar den politiska makten med en ständigt skiftande sammansättning av ledamöter vid olika beslut. Detta utgör ett problem om vi utgår ifrån att representativ demokrati är en förutsättning för det demokratiska styrelseskicket i moderna stater, ty samhällens storlek och komplexitet förhindrar att alla medborgare på ett direktdemokratiskt vis fattar beslut. Först och främst riskerar det politiska helhetsperspektivet att gå förlorat om beslut fattas separat i varje fråga; det skulle följaktligen riskera att uppstå brist på koherens mellan de olika besluten. Frågan är vem eller vilka som skulle ha möjlighet att se till det politiska helhetsperspektivet när olika beslut fattas i olika demos beroende på vilka som är påverkade av de aktuella besluten. En av idéerna med politisk representation är att medborgare inte bör fatta beslut i varje fråga, istället utses representanter på basis av framåtsyftande och allomfattande politiska program. Om vi vill se till att de och endast de som är påverkade av ett beslut har inflytande över beslutet ifråga förefaller dock politisk representation att vara en mindre passande beslutsform. Istället förefaller ett direktdemokratiskt system mer förenligt med påverkansprincipen. Naturligtvis skulle de påverkade i olika frågor kunna utse representanter som fattar de politiska besluten, men om sammansättningen av representanter kontinuerligt bör förändras för att nå upp till påverkansprincipens krav på symmetri är det svårt att se varför inte folket själva bör fatta beslut i det första skedet. Vidare skulle det uppstå problem med oklara ansvarsförhållanden då ett betydande antal demokratiska enheter endast är temporära. Det skulle vara svårt att ställa politikerrepresentanter till ansvar för sina beslut; eftersom vissa demos rimligen kommer att vara temporära

kommer de troligen att vara upplösta då besluten implementerats. Slutligen är det också oklart vilka som bör ha det långsiktiga och övergripande ansvaret för den politik som förs i ett system av många fristående temporära demokratiska enheter.

Sammantaget är det svårt att se hur en demokrati avgränsad utifrån påverkansprincipen ska kunna förenas med ett system baserat på representation och politiska partier; vilken blir partiernas roll då beslutsfattande församlingarna är sammansatt av olika individer vid olika beslut? Svårigheterna att förena påverkansprincipen med representativ partidemokrati är bekymmersam eftersom politiska partier är väsentliga i vår syn på demokrati, som Esaiasson och Westholm uttrycker det: »Partier som sammanslutning är centrala för den representativa demokratin såsom vi känner den från västvärlden; man kan svårligen tänka sig en modern demokrati som inte är baserad på någon form av partier» (Esaiasson & Westholm, 2006a, s. 11). Därtill kan vi även ifrågasätta önskvärdheten i en avgränsningsprincip som leder till en demokrati vars ideal är att de och endast de som är påverkade av ett beslut bör delta i beslutsfattandet. Komplexiteten i beslutsfattandet i moderna stater innebär att det är relevant att ifrågasätta rimligheten i att alla de som är påverkade av politiska beslut aktivt bör delta i beslutsprocesserna i fråga. Flera teoretiker har istället argumenterat för ett demokratiskt system där medborgarna huvudsakligen bestämmer politikens inriktning och övergripande syfte, medan politikerrepresentanter fattar beslut i specifika sakfrågor. Exempelvis menar Thomas Christiano att »citizens must think about what ends the society ought to aim at and leave the question of how to achieve those aims to experts» (Christiano 2007; se även Christiano 1996). Man skulle kunna invända mot detta och ifrågasätta huruvida ett demokratiskt system av Christianos slag verkligen innebär att folket har makten över de politiska besluten. Christiano har besvarat denna invändning och menar att: »if citizens genuinely do choose the aims and others faithfully pursue the means to achieving those aims, then citizens are in the driver's seat in society» (ibid.) I Hibbing och Theiss-Morse' undersökning av amerikanska medborgares attityder

demokratins avgränsningsproblem och påverkansprincipen

till demokrati framkommer tankegångar som förefaller vara besläktade med Christianos. Hibbing och Theiss-Morse menar att amerikanska medborgare vill ha ett slags stealth democracy – en demokrati som likt de amerikanska stealth-flygplanen inte alltid är synlig men som därför fungerar och är effektiv; »the people want democratic procedures to exist but not to be visible on a routine basis» (Hibbing & Theiss-Morse 2002, s. 2). Vidare menar de att: »people care at most about one or two issues; they do not care about the vast majority of policies addressed by the government. They want to see certain ends [...] but they have little interest in the particular policies that lead to those ends» (Hibbing & Thiess-Morse, s. 13). Dessa idéer kan förvisso förefalla kontroversiella; huruvida de utgör en önskvärd beskrivning av hur demokratin bör utformas kan naturligtvis diskuteras. Om emellertid det är så att medborgare i en stat önskar ett demokratiskt system av det slag som just diskuterats förefaller det svårt att kombinera ett sådant ideal med påverkansprincipen. Problemet är att påverkansprincipens tendens att ge beslutsspecifika avgränsningar av demos försvårar möjligheten till demokrati byggd på framåtsyftande, allomfattande och sammanhållna politiska program.

Är påverkansprincipen förenlig med politisk jämlikhet?

Ett annat problem med påverkansprincipen är huruvida den är förenlig med politisk jämlikhet definierad enligt idén om »en person – en röst». Problemet är att alla som är påverkade av ett beslut inte är påverkade i lika hög grad. Det introducerar frågan angående hur inflytande bör distribueras inom gruppen av dem som är påverkade. Här finns en rad oklarheter, exempelvis: Bör de som är negativt påverkade ha lika stort inflytande som de som är positivt påverkade av beslutet? Bör de som är påverkade i högre grad ha mer inflytande än de som är påverkade i lägre grad? Om det är graden av påverkan som avgör vilka som bör inkluderas i demos, borde inte då också de som är mer påverkade få mer inflytande? Huruvida en individ överhuvudtaget ges inflytande bestäms ju faktiskt på grundval av om individen är påverkad eller ej. Påverkansprincipen ger ingen klar fingervisning

om hur dessa frågor bör lösas; det är alltså oklart om påverkansprincipen är kompatibel med principen om politisk jämlikhet. Lars Bergström gör dock följande tolkning av påverkansprincipen:

Another problem with the all-affected principle is that it suggests that a person's degree of influence on a decision should be proportional to the degree to which he or she is affected by it. If the fact that you are affected motivates a right to influence, surely those who are greatly affected should have more influence than those who are only moderately affected (Bergström 2006, s. 22).

Om påverkansprincipen tolkas på så vis att de som är mer påverkade bör inneha mer inflytande än de som är mindre påverkade förutsätter det någon form av beslutsmetod där rösterna är viktade. Men en sådan beslutsmetod skulle inte vara kompatibel med principen om politisk jämlikhet definierad som »en person – en röst». Det skulle också strida mot många människors uppfattning angående själva idén med demokrati i och med att principen om politisk jämlikhet är tätt sammanknuten till idén om demokrati som majoritetsstyre. Givet att vi utgår ifrån att demokrati bygger på att varje individ ges jämlikt inflytande över beslutsprocessen är alltså demokrati oförenligt med idén om viktade röster.

Emellertid menar Held att påverkansprincipen bör tillämpas på så vis att varje påverkad individ bör inneha lika stort inflytande: »the claims of each person affected should be taken equally into account» (Held 2004, s. 389). Lars Bergström menar dock att även en tolkning av det här slaget är problematisk. Det skulle, menar Bergström, innebära att det dras en alltför skarp linje mellan de svagt påverkade och de som inte är påverkade alls. Jag tror att vi bör uppfatta Bergströms invändning som ett allvarligt argument mot att utgå ifrån påverkan som urval för inkludering i demokratiska enheter. Ty om individer skulle utgå ifrån att det är graden av påverkan som avgör huruvida de bör inkluderas i demokratiskt beslutsfattande kommer det troligen även att resas krav på att rösternas vikt bör avgöras på basis av graden av påverkan. Men är

demokratins avgränsningsproblem och påverkansprincipen

det rimligt att de som är mer påverkade av en politisk fråga ska ha mer inflytande över det aktuella beslutet? Låt mig ge ett exempel. Proffsboxning var i många år förbjudet i Sverige. Detta förbud påverkade troligen främst aktiva boxare och den potentiella publiken. Borde dessa grupper då haft ett större inflytande över beslutet om att åter tillåta proffsboxning? Eller låt oss ta ett annat exempel. Tvegifte är enligt lag förbjudet i Sverige; denna lag torde dock först och främst påverka de personer som har en önskan att ingå dubbeläktenskap. Givet att ett planerat tvegifte inte skulle påverka någon utomstående tycks därmed påverkansprincipen tala för att de individer som har en önskan att ingå tvegifte bör ges en högre grad av inflytande över ett eventuellt beslut att förändra lagen än de som är mindre direkt påverkade av lagen i fråga. Men förefaller det rimligt att ge motståndare till proffsboxning eller tvegifte begränsat inflytande över beslutet i och med att deras liv inte skulle påverkas i lika hög grad av utfallet av beslutet? Påverkansprincipen tycks i så fall vara förbunden med en liberal idé om negativ frihet, staten skulle därmed inte ha rätt att fatta beslut som kränker enskilda individers handlingsutrymme. Genom påverkansprincipen förs denna idé in i demokratiteorin som en demokratisk grundpremiss. Tillämpandet av påverkansprincipen skulle således innebära att demokratin utformades på ett sätt som är väsenskiilt från den gängse uppfattningen om demokrati. Som jag uppfattar det förefaller det accepterat att demokratiska majoritetsbeslut kan tillämpas för att genomföra beslut som endast berör vissa medborgare, det kan röra sig om politiska beslut grundade på omsorgen om andra eller det gemensamma bästa, exempelvis förbud mot handlingar som innebär att individer gör sig själva eller andra samtyckande deltagare illa, (förbud mot att använda narkotika, utövande av vissa kampsporter, etc) eller handlingar som förefaller moraliskt anstötliga (förbud mot tvegifte, censur mot sadistiska våldsskildringar, etc). Den här typen av lagstiftning är ofta kontroversiell, men det förefaller trots allt demokratiskt legitimt att genomföra lagstiftning av det här slaget; medborgare inom en politisk gemenskap har på basis av majoritetsprincipen rätt att genomföra de beslut som de anser rimliga i den

här typen av frågor. Den liberala ideologiska uppfattningen kan i många fall vara att man inte bör fatta beslut i frågor som endast rör en enskild individ. Handlingar som en individ samtyckt till utan att någon annan utövat tvång bör enligt de flesta liberaler respekteras och inte utsättas för reglerande lagstiftning. Men den liberala ideologiska uppfattningen är här en bland flera politiska uppfattningar och kan inte frånta majoriteten sin legitimitet att besluta i frågor som endast påverkar ett fåtal. Vad som dock är intressant är att påverkansprincipen så att säga för in denna syn på individens frihet bakvägen in i demokratiteorin. Idén om att endast den som själv är berörd av en handling eller ett politiskt beslut bör utöva inflytande över beslutet utgör nu inte endast en ideologisk ståndpunkt bland flera utan en grundläggande demokratiteoretisk premis, nämligen själva demokratins avgränsningsprincip. Påverkansprincipen införlivar på så vis den liberala idén om individens autonomi i demokratin; dess tillämpning skulle hindra majoriteten från att använda sitt politiska inflytande för att genomföra politiska beslut som endast en minoritet är påverkad av. Om majoriteten av individerna i ett demos endast i låg grad är påverkade av ett specifikt beslut bör de, enligt påverkansprincipen, följaktligen ges ett begränsat inflytande över beslutet. Alla försök att genomföra politiska beslut fattade av andra än de som är direkt påverkade av besluten skulle därför försvåras. Tillämpandet av påverkansprincipen innebär på så vis att demokratin skulle komma att avgränsas på ett sådant sätt att utövandet av statlig paternalism försvåras.

Frågan om relevant påverkan

Vad innebär det att vara relevant påverkad och varför utgör detta ett rimligt kriterium för att inkluderas i demos? Frågan om vad som utgör relevant påverkan är central i diskussionen i och med att det är avgörande för vilka avgränsningar som sker i enlighet med påverkansprincipen (se Arrhenius 2007 s. 10–11, Bergström 2006 s. 7–9, Karlsson 2007 s. 4–7). Vad som utgör relevant påverkan förefaller svårt att formulera på ett sådant vis att det är förenligt med en rimlig uppfattning om demokratins räckvidd. De olika definitioner som presente-

ras i litteraturen tenderar att vara antingen alltför vida och följaktligen tilldela individer demokratiskt inflytande över andra individers privata beslut eller alltför snäva och endast innefatta ett begränsat politiskt område. Först och främst förefaller den grundläggande formuleringen av påverkansprincipen, det vill säga att de som är påverkade av ett beslut bör ha inflytande över beslutet, att vara alltför vid. Uppenbarligen finns det en rad exempel på beslut där det förefaller orimligt att de påverkade individerna skulle kunna kräva inflytande. Lars Bergström har riktat denna invändning mot påverkansprincipen då han kritiserar principen för att ge alltför lite utrymme åt personliga beslut (Bergström 2006, s. 8). Det är en rimlig invändning, ty det skulle få absurda konsekvenser om varje individ gavs inflytande över varje beslut som påverkar individen ifråga. Huruvida min favoritförfattare publicerar en ny bok kan påverka mitt välmående väsentligt. Men det är inte därmed rimligt att hävda att vi som läsare av en viss författares böcker har rätt till inflytande över beslutet angående om författaren väljer att publicera en ny bok. Exemplet kan tyckas trivialt, men det är just den här typen av absurda konsekvenser som den obegränsade tillämpningen av påverkansprincipen skulle leda till.

Robert Nozick diskuterar ett liknande problem i *Anarki, stat och utopi*. Nozick argumenterar för att påverkansprincipen kan utgöra ett hot mot äganderätten. Han för fram ett exempel med en person som ska resa bort i ett år och under tiden lånar ut en buss till en grupp individer. Under året som går blir gruppen beroende av bussen i och med att de använder fordonet i sitt dagliga liv. Emellertid menar Nozick att gruppen som har lånat bussen inte har någon rätt att ställa några krav på att få behålla bussen då personen som äger den kommit tillbaka. Nozick menar att dessa krav kan nonchaleras helt och hållet, bussen tillhör helt enkelt sin ägare (Nozick 2001[1971], s. 343). Men om påverkansprincipen skulle råda oinskränkt skulle det faktiskt innebära att gruppen som har fått låna bussen åtminstone skulle ha rätt till inflytande över beslutet angående vem som fortsättningsvis skulle få förfoga över bussen. Det förefaller här alltså som att det finns en konflikt mellan påverkansprincipen och äganderätten. Det blir kanske tydligare om vi ser på

ett annat exempel. Anta att en fabrik och dess produktionsmedel ägs av en person. Arbetarna i fabriken är rimligen påverkade av de beslut som reglerar hur fabrikens produktionsmedel används. Enligt påverkansprincipen skulle arbetarna därmed ha rätt till demokratiskt inflytande över de beslut som reglerar hur produktionsmedlen används och hur arbetet i fabriken organiseras. Den grundläggande formuleringen av påverkansprincipen implicerar alltså en i vissa avseende mycket radikal form av demokrati i och med att den skulle kunna leda till att privat egendom kan exproprieras av dem som är påverkade av det sätt på vilket egendomen används. Det är osäkert om försvararna för påverkansprincipen är beredda att acceptera dessa konsekvenser. För att påverkansprincipen på ett rimligt vis ska fungera skulle man här behöva presentera en mekanism som reglerar när och varför påverkansprincipen bör ha företräde framför äganderätten, eller tvärtom. Att hävda att en grupp bör ha inflytande över en viss egendom enbart i kraft av att gruppen är påverkad av den tycks vara ett för svagt krav för att kunna tränga undan äganderätten. Å andra sidan ter det sig svårt att se varför det inte vore berättigat att ställa krav av det slaget utifrån påverkansprincipen.

Ett annat problem är att den grundläggande formuleringen av påverkansprincipen inte endast har konsekvensen att den skulle ge individer politiskt inflytande över en rad opolitiska och triviala frågor; den har också konsekvensen att individer skulle fråntas inflytande över en rad politiska frågor som de inom den representativa demokratin har inflytande över. Inom den moderna representativa demokratin har medborgarna demokratiskt inflytande även över en rad politiska frågor som de inte är direkt påverkade av. Det beror på att den partidemokratiska styrmodellen »går ut på att ansvariga partier vid valen lanserar framåtsyftande program som de sedan försöker att genomföra efter valen» (Holmberg 1999, s. 10). Dessa politiska program är naturligtvis okänsliga för om vissa delar av politiken inte påverkar samtliga röstberättigade i lika hög grad. Tanken med systemet är att beslutens legitimitet skall »emanera från presumptionen att väljarna via valet givit sitt samtycke till de valdas beslut» (ibid. s. 8). Det innebär att alla röstberättigade medborgare

i en stat har ett övergripande inflytande över hela den politiska inriktningen under mandatperioden. Detta medför rimligen att vissa medborgare i varierande utsträckning ges inflytande även över en rad politiska frågor som de inte i någon väsentlig grad är direkt påverkade av. För att ge några exempel: äldre människor utan barn har politiskt inflytande över barnbidragens storlek, de som bor i hyreslägenheter har inflytande över hur hög fastighetsskatten för villor bör vara, de som bor i glesbygd har indirekt inflytande över frågor som endast rör storstäder, etc. Förvisso skulle man, vid tillämpandet av en mycket bred definition av vad det innebär att vara påverkad, kunna hävda att dessa frågor påverkar samtliga medborgare i staten. Emellertid tycks det dock ändå rimligt att hävda att det finns vissa frågor som vi har inflytande över trots att vi inte är direkt påverkade av besluten ifråga. Men upplevs inte det som fullt naturligt? Kanske är då påverkansprincipen trots allt inte så pass intuitivt tilltalande som många tycks tro.

För att summera, konsekvenserna av den obegränsade tillämpningen av påverkansprinciper är att individer skulle få demokratiskt inflytande över en rad triviala och opolitiska frågor som de idag saknar inflytande över. Å andra sidan skulle principen kunna leda till att individer fråntas inflytande över en rad politiska frågor som de idag har inflytande över. Det förefaller därför överhuvudtaget problematiskt att kombinera påverkansprincipen med representativ partidemokrati. Den representativa demokratin innebär att vi röstar på politiska partier som representerar ett ideologiskt program med en rad idéer och förslag om hur samhället bör styras. Det är endast vissa av dessa idéer och förslag som direkt påverkar oss. Om vi utgår ifrån påverkansprincipen ter sig inte en representativ partidemokrati lämplig, istället bör man inför varje beslut undersöka vilka som är påverkade och följaktligen bör inkluderas i demos, för att därefter separat avgöra besluten ifråga för ifråga. En sådan lösning skulle dock, som tidigare nämnts, av flera skäl vara problematisk. Först och främst skulle tillämpandet av påverkansprincipen splittra den territoriellt avgränsade representativa demokratin, det skulle innebära att möjligheten till helhetslösningar och

övergripande politiska program går förlorad. I den representativa demokratin har politikerrepresentanterna ett tydligt incitament att försöka agera i enlighet med folkviljan; om de inte hanterar folkets förtroende på ett ansvarsfullt vis riskerar de att inte bli återvalda. Som Holmberg uttrycker det: »om man betänker att valen inte är engångshändelser utan återkommer regelbundet ger efterhandsansvar politikerna ett starkt incitament att med hjälp av antecipation handla som folket vill annars blir de inte omvalda.» (ibid, s. 12). I ett politiskt system där påverkansprincipen tillämpas skulle detta incitament saknas, eftersom det politiska systemet skulle bestå av en rad val där från gång till gång olika konstellationer av individer innehar rösträtt. Därmed underminerar påverkansprincipen förutsättningarna för reciprocitet mellan folket och politikerrepresentanterna i och med att de inte möts i återkommande val.

Om påverkansprincipen över huvud taget ska kunna tillämpas bör vi alltså finna en rimlig formulering av vad det innebär att vara relevant påverkad. Först och främst skulle man behöva göra en avgränsning av principen så att den endast omfattar politiska beslut. Men hur bör vi då definiera vad som bör innefattas av »det politiska»? Problemet är att detta i sig är en politisk fråga (detta påpekas även av Karlsson 2007, s. 6). Vi kan konstatera att vad som definieras som det politiska varierar utifrån skilda ideologiska ståndpunkter. En feminist skulle exempelvis hävda att det politiska tränger in i den traditionellt privata sfären på så vis att könsmaktsordningen reproduceras i privata relationer. Således anlägger en feminist en bred syn på den politiska sfären. Enligt exempelvis libertarianismen bör å andra sidan det politiska ges en betydligt snävare definition. Hur ska påverkansprincipen hantera den här typen av fall då det råder oenighet kring huruvida olika frågor är privata eller politiska? Ett förslag som kan tänkas ligga nära till hans vore naturligtvis att låta folket självt demokratiskt fatta beslut kring vilka frågor som bör vara föremål för demokratiska beslut. Men vilket demos hänvisas i så fall till? Problemet är att folket enligt påverkansprincipen definieras utifrån vilka som är påverkade av de politiska besluten. Vi har alltså olika demos som är avgränsade i enlighet med

demokratins avgränsningsproblem och påverkansprincipen

vilka som är påverkade av olika beslut. Om folket själva ska avgöra vilka beslut som bör innefattas i den politiska sfären är det således oklart vilka demos som de hänvisas till. Eftersom demos definieras enligt vilka som är påverkade av ett beslut, och beslutet således föregår demos, förefaller det orimligt att demos ska föregå besluten och definiera vilka av dessa som bör betraktas som politiska. Problemet är att det inte förefaller som om att det är möjligt att på förhand separera politiska beslut ifrån icke-politiska beslut eftersom det i denna fråga i sig råder politisk oenighet.

En annan oklarhet med påverkansprincipen är huruvida den refererar till de potentiellt påverkade eller de faktiskt påverkade av ett specifikt beslut (jfr Goodin 2007). Anta att ett beslut har tre möjliga utfall, och att tre olika grupper skulle påverkas av vart och ett av dessa olika fall. Det innebär att samtliga individer i de tre grupperna är potentiellt påverkade av beslutet. Enligt påverkansprincipen bör således samtliga individer i de tre grupperna ges inflytande över beslutet. Men endast en av dessa grupper kommer faktiskt att påverkas av utfallet av beslutet; det innebär att de två övriga grupperna getts inflytande över beslutet trots att de faktiskt inte påverkas av beslutet. Å andra sidan ter det sig omöjligt att exkludera på förhand de som endast är potentiellt påverkade och följaktligen endast inkludera de faktiskt påverkade eftersom vilka de faktiskt påverkade är avgörs av beslutets utfall.

Angående kravet på symmetri mellan

beslutsfattare och de som är påverkade av ett beslut

Påverkansprincipens ideal är som bekant att det bör finnas direkt symmetri mellan beslutsfattare och de som är påverkade av beslutet ifråga. Habermas menar exempelvis att: »[d]eficits in democratic legitimation arise whenever the set of those involved in making democratic decisions fails to coincide with the set of those affected by them» (Habermas 1999, s. 49). Förekomsten av politiska beslut med gränsöverskridande konsekvenser är exempel på sådan typ av asymmetri. Jag har för avsikt att argumentera för att kravet på symmetri, så som Held och Habermas framställer det, är missriktat och inte fyller

någon funktion inom demokratiteori. Resonemanget angående påverkansprincipen påminner på flera vis om diskussionen angående externaliteter inom nationalekonomin. En externalitet kan något förenklat uttryckas som en effekt av ett avtal som påverkar tredje part. Detta innebär alltså att avtalet på ett positivt eller negativt vis påverkar andra än de som slutit avtalet. Externaliteter kan i vissa fall ses som en form av marknadsmisslyckande på så vis att marknaden inte förmår att fastställa det faktiska totala priset. En vara har marknadspriset P när konsumenter köper den på den fria marknaden, men produktionen av varan innebär vissa negativa miljöeffekter, vilket får till följd att det pris som även avspeglar samhällskostnaden för varan är högre, Q (där $Q > P$). Problemet är att inget av företagen som tillhandahåller varan kommer att internalisera samhällskostnaden i konsumentpriset, eftersom företaget i fråga då skulle konkurreras ut ifrån marknaden. Därför brukar man hävda att negativa externaliteter av det här slaget kräver att staten ingriper på så vis att priset (till exempel genom en skatteavgift) regleras i nivå med samhällskostnaden. Det finns också vissa fall av positiva externaliteter där staten griper in för att öka konsumtionen av dessa varor; ett sådant exempel är att samhällsekonomin gynnas av att många unga ges en god utbildning. Det vore dock inte rimligt att försöka eliminera alla externaliteter och internalisera dem i marknadspriset. I samhället drar individer nytta av en rad faktorer som är resultatet av avtal som de själva inte ingått. Stora delar av samhället kan till exempel dra nytta av att det finns vissa framgångsrika entreprenörer vars företag skapar synergieffekter. Det vore absurt att hävda att individer måste betala för att de drar fördelar av positiva externaliteter som de inte frivilligt samtyckt till att ta del av. Hans Agné (2006) har i sin kritik mot symmetrikriteriet lyft fram exemplet att de som bor i Skåne har möjlighet att gratis ta del av den danska statligt finansierade televisionen; det vore dock knappast rimligt att kräva att de svenskar som har tillgång till dansk television skulle krävas att betala för detta. Beakta även hur eliminering av externaliteter skulle påverka tekniska innovationer. När allt fler började använda ordbehandlare i datorer påverkade det marknaden för skrivmaskinsproducenter negativt. Om denna externalitet

demokratins avgränsningsproblem och påverkansprincipen

skulle elimineras innebär det att de som stod bakom introduktionen av ordbehandlaren skulle bli tvungna att kompensera skrivmaskinsproducenter för deras inkomstbortfall. Att försöka eliminera alla former av externaliteter skulle således leda till stagnation. Det skulle dessutom kränka individens frihet om de tvingades att kompensera andra för positiv påverkan som de inte bett om (Simpson 2003).

Diskussionen om externaliteter inom nationalekonomin kan berika diskussionen om påverkansprincipen på flera vis. På samma vis som det är ett naturligt inslag i ekonomin att olika ekonomiska aktörer påverkar varandra bör vi se det som naturligt att olika politiska gemenskaper påverkar varandra på ett liknande vis.

Om vi eftersträvar full symmetri, så till vida att de styrande (via representation) är identiska med de påverkade, finns det endast två alternativ att uppnå detta. Det första alternativet skulle vara att demos inför varje beslut avgränsas på nytt. Det andra alternativet är att försöka minimera olika politiska enheters påverkan på varandra, exempelvis genom att minska handel och den fria rörlighet av kapital, varor och tjänster över statsgränserna (jfr Agné 2006). Men vad skulle syftet med en sådan förändring vara och vad är det som är så problematiskt med att olika politiska gemenskaper påverkar varandra?

I den nationalekonomiska diskussionen om externaliteter hävdas att olika former av externaliteter bör hanteras på olika vis. Vad det gäller vissa former av externaliteter är det rimligt att hävda att de kräver någon form av statligt ingripande i den fria marknaden, exempelvis på så vis att de vars handlingar ger upphov till negativ miljöpåverkan också får betala kostnaderna. Men vad det gäller andra former av externaliteter är det däremot mer lämpligt att inte ingripa i marknaden. På samma vis bör vi betrakta olika former av politisk påverkan på olika vis, det är endast vissa former av påverkan som det möjligen förefaller rimligt att reglera. Att olika aktörer påverkar varandra är en naturlig del av det politiska och ekonomiska livet, i många fall vore det absurt att försöka reglera denna påverkan genom att de påverkade av beslutet ifråga ges inflytande över det. Därför är just påverkan en olämplig utgångspunkt att formulera en demokratisk avgränsningsprincip utifrån.

Det är värt att notera att de som argumenterar för påverkansprincipen i regel använder samma sorts exempel då de försöker att uppbåda stöd för principen. De tar i regel upp fall där en politisk gemenskap utgör negativ påverkan på individerna i en annan stat, exempelvis som i fallet med Barsebäcks placering. Här tycks många teoretiker mena att det finns ett intuitivt stöd för uppfattningen att danska medborgare bör äga inflytande över beslutet i och med den (potentiella) påverkan de är utsatta för. Det ensidiga valet av exempel vilseleder oss att tro att påverkansprincipen har större attraktionskraft än vad som faktiskt är fallet. Som exemplet med svenskars tillgång till dansk television visar vore det absurt att hävda att påverkansprincipen är intuitivt tilltalande då det gäller fall där en stat utgör positiv påverkan på en annan. Men det beror kanske endast på att fallet med dansk tv är harmlöst medan fallet med Barsebäck berör individers grundläggande intressen. Skulle vi komma till samma slutsats om även fallet av positiv påverkan berörde grundläggande intressen? Anta exempelvis att människor i Danmark led brist på livsmedel medan det i Sverige fanns ett överskott. Om den svenska staten då via bistånd försåg danska medborgare med livsmedel skulle det påverka deras grundläggande behov. Är det då rimligt att kräva att de danska medborgare som är påverkade av beslutet i frågan har rätt till inflytande över beslutet? Förvisso skulle man kunna argumentera för att det vore omoraliskt och klandervärt av Sverige att inte hjälpa ett grannlands befolkning i nöd, men det innebär inte att det vore odemokratiskt att danskar inte ges inflytande över beslutet. Det absurda är därtill att om den svenska staten skulle bidra med förnödenheter till Danmarks befolkning skulle det innebära att man bröt emot kravet på symmetri mellan beslutsfattare och de påverkade, vilket enligt påverkansprincipen bör ses som ett demokratiskt problem. Eller anta istället att en stat bedriver en mycket framgångsrik ekonomisk politik vilket genererar positiva dynamiska effekter på grannlänternas ekonomi; varför skulle en sådan form av påverkan behöva regleras? Dessa exempel tyder på att det finns ett problem med påverkansprincipens krav på symmetri; tillämpningen av principen skulle ju innebära

demokratins avgränsningsproblem och påverkansprincipen

att en stat inte bör utöva positiv påverkan på en annan stat, förutsatt att inte den påverkade statens medborgare inkluderas i den biståndsgivande statens demos. Symmetriprincipens krav på att alla de påverkade av ett beslut också bör ha inflytande över beslutet ter sig därför orimligt och missriktat.

En alternativ avgränsningsprincip

Jag har försökt att visa att påverkansprincipen är sammanbunden med betydande problem. Hur skulle då en lämpligare avgränsningsprincip kunna se ut? En möjlig utgångspunkt skulle kunna vara att istället utgå ifrån vilka individer som är underställda en stats lagar. Bland andra Lopez-Guerra har argumenterat för att det relevanta avgränsningskriteriet bör vara just huruvida en individ är styrd av [governed by] en stat (Lopez-Guerra 2005, s. 222). Det innebär att endast de som är bundna att följa en stats lagar och förordningar bör inkluderas i dess demos. En sådan princip förefaller av flera skäl mer tilltalande än påverkansprincipen. En uppenbar fördel med »styrd av»-principen är att den möjliggör att varje individ har möjlighet att påverka hela den övergripande politiken i det samhälle som hon är medborgare i. »Styrd av»-principen är därmed i högre grad än påverkansprincipen förenlig med representativ demokrati. Detta är av vikt eftersom den representativa demokratin utgör en förutsättning för ett fungerande politiskt ledarskap, reciprocitet mellan styrande och styrda, samt för väljarnas möjligheter till ansvarsutkrävande. En ansats av det här slaget lämnar också utrymme för demokratiska stater av varierande storlek. Vi bör ha i minnet att det föreligger ett avvägningsproblem mellan individens påverkansmöjligheter och staters handlingsförmåga. Teoretiskt sätt kan vi dock tänka oss att det finns en sorts idealposition där individernas påverkansmöjligheter är tillfredsställande stora och statens handlingsförmåga samtidigt är tillräcklig för att den ska kunna genomföra de politiska beslut som är i enlighet med folkviljan. Om vi tänker oss att statsgränser skulle omstruktureras ifrån grunden vore det därför ett lämpligt förslag att försöka approximera den punkt där den demokratiska enheten är av en sådan storlek att både individers påverkansmöjligheter och sta-

tens handlingsförmåga är tillfredsställande stora, samtidigt som inte några individer lämnas utanför någon demokratisk enhet.

Regressproblematiken och demokratins horisontella kriterium

En invändning mot »styrd av»-principen skulle kunna vara att den inte säger någonting om hur en politisk enhet bör konstitueras; den förutsätter att det redan finns ett styre i vilket individer kan inkluderas. Liknande invändningar har rests emot påverkansprincipen. Näsström har gentemot påverkansprincipen anfört invändningen att diskussionen om globalisering och avgränsningsproblemet tenderar att överskugga vad hon kallar demokratins »horisontella kriterium». Vad som i första hand hittills har diskuterats är vad Näsström skulle kalla för det »vertikala kriteriet», det vill säga principen om att »folket måste vara styrande och styrda på samma gång» (Näsström 2005, s. 32). Men enligt Näsström bör folket också samtidigt vara konstituerande och konstituerad. Det vertikala kriteriet innebär således att demos i sin självkonstitution måste »föregå sig självt och på samma gång vara samtidigt med sig själv» (Näsström 2005, s. 39). Näsström kritiserar företrädarna för det kosmopolitiska demokratiidealet för att de bortser ifrån frågan angående hur en kosmopolitisk demokrati legitimt ska kunna konstitueras. Med andra ord menar Näsström att »[p]roblemet är att de som går samman och skapar en gemensam konstitution vid tidpunkt x inte själva är konstitutionellt förankrade.» (Näsström 2005, s. 41) Whelan diskuterar på ett liknande vis problemen med att konstituera politiska enheter enligt påverkansprincipen:

The deeper problem is that before a democratic decision could be made on a particular issue (by those affected), a prior decision would have to be made, in each case, as to who is affected and therefore entitled to vote on the substantive issue – a decision, that is, on the proper bounds of the relevant constituency. And how is this decision to be made? It too should presumably be made democratically – that is, by those affected – but now we encounter a regression from which no procedural escape is possible (Whelan 1983, s. 19).

demokratins avgränsningsproblem och påverkansprincipen

Mot grundval av detta resonemang menar Whelan och Näsström att avgränsnings-problemet är en inneboende ofrånkomlig begränsning inom demokratiteori. De anser att den regress som konstituerandet av den demokratiska enheten utifrån påverkansprincipen ger upphov till är ofrånkomlig, eftersom varje beslut hela tiden faller tillbaka på ett tidigare beslut angående vilka som utgör demos (Näsström 2004, s. 5; se även Whelan 1983, s. 16). Gustaf Arrhenius har bemött denna invändning, han menar att: »[d]etta låter ju som förödande kritik av påverkansprincipen men det är i själva verket Whelans resonemang som är egendomligt. Det finns ju ett uppenbart slut på regressen: när alla är inkluderade» (Arrhenius 2005, s. 57).¹ Tyvärr utvecklar inte Arrhenius detta närmare. Är tanken att regressen slutar när man når ett beslut, B, som går ut på att alla påverkas av ett visst beslut B* tidigare i kedjan? Är det därför som det är självklart att alla i sin tur måste vara påverkade av B, vilket skulle innebära att inget nytt beslut skulle behövas? Men varför skulle detta var självklart egentligen? Och dessutom: Vad är det som säger att man i regressen förr eller senare måste komma fram till ett beslut som går ut på att alla påverkas av ett visst annat beslut? Eller är Arrhenius' tanke istället att regressen slutar när man kommer fram till ett beslut som faktiskt råkar påverka alla? Återigen är det oklart varför man förr eller senare måste komma fram till ett sådant beslut i Whelans kedja. Men även om man skulle göra det, varför krävs det då inget ytterligare demokratiskt beslut om vilka som bör delta i beslutet ifråga?²

Man skulle kunna invända att det vertikala kriteriet i sig är missriktat, i och med att kravet på att demos i sin självkonstitution måste föregå och vara samtidigt med sig själv ter sig omöjligt att uppfylla. Emellertid tror jag att Näsström och Whelans resonemang riktar ljuset mot ett reellt problem. På grund av regressproblematiken är frågan om demos avgränsning inte möjlig att lösa med demokratiska metoder, ty det tycks vara på så vis att demokratin förutsätter att folket redan på förhand är avgränsat. Därmed är beslut angående avgränsningen av demos och demokratins funktionssätt icke-demokratiska (men inte odemokratiska).³

Mikael Persson är doktorand i statsvetenskap vid Göteborgs universitet.

Noter

1 Se Arrhenius (2007 s. 13) för ett reviderat resonemang kring denna fråga.

2 Ett särskilt tack till Wlodek Rabinowicz för intressanta synpunkter kring denna fråga. Det bör påpekas att Arrhenius, efter att denna artikel skrivits, intagit en annan position i frågan (se Arrhenius 2007 s. 13).

3 Jag vill tacka Wlodek Rabinowicz och deltagarna vid högre seminariet i praktisk filosofi i Lund för värdefulla synpunkter på en tidigare version av denna artikel.

Referenser

- Agné, Hans, (2006), »A Dogma of Democratic Theory and Globalization: Why Politics Need not Include everyone it Affects», *European Journal of International Relations*, vol. 12, no. 3, 2006, s. 433–458.
- Arrhenius, Gustaf, (2005a), »Vem bör ha rösträtt? – Avgränsningsproblemet i demokratisk teori», *Tidskrift för politisk filosofi*, nr 2, 2005, s. 47–63.
- Arrhenius, Gustaf, (2005b), »The boundary problem in democratic theory», i *Democracy Unbound – Basic Explorations*, Folke Tersman (red.), *Stockholm Studies in Democratic Theory 2*, Filosofiska institutionen, Stockholms Universitet, Stockholm.
- Arrhenius, Gustaf, (2007), *The Boundary Problem in Democratic Theory – Draft 070312*, <http://people.su.se/~guarr/Texter/Boundary.pdf>.
- Beckman, Ludvig, (2006), »Citizenship and Voting Rights: Should Resident Aliens Vote?», *Citizenship Studies*, vol. 10, no. 2, 2006, s. 153–165.
- Bergström, Lars, (2006), »Democracy and political boundaries», i *Democracy Unbound – Basic Explorations*, Folke Tersman (red.), *Stockholm Studies in Democratic Theory 2*, Filosofiska institutionen, Stockholms Universitet, Stockholm.
- Christiano, Thomas, (1996), *The Rule of The Many*, Westview Press, Boulder.
- Christiano, Thomas, (2007), »Democracy», *The Stanford Encyclopaedia of Philosophy*, (Winter 2006 Edition), <http://www.science.uva.nl/~seop/entries/democracy/>.
- Dahl, Robert A., (1970), *After the Revolution? Authority in a Good Society*, Yale University Press, New Haven & London.
- Deltagandets mekanismer – det politiska engagemangets orsaker och konsekvenser, (2006), Peter Esaiasson, Peter och Anders Westholm (red.), Liber, Malmö.
- Democracy Unbound – Basic Explorations*, Folke Tersman (red.), *Stockholm Studies in Democratic Theory 2*, Filosofiska institutionen, Stockholms Universitet, Stockholm.
- Global Democracy – Key Debates*, (2000), Barry Holden (red.), Routledge, London and New York.
- Goodin, Robert E., (2006), »Enfranchising All Affected Interests», i *Democracy Unbound – Basic Explorations*, Folke Tersman (red.), *Stockholm Studies in Democratic Theory 2*, Filosofiska institutionen, Stockholms Universitet, Stockholm.
- Goodin, Robert E., (2007) »Enfranchising All Affected Interests, and its Alternatives»

demokratis avgränsningsproblem och påverkansprincipen

- Philosophy & Public Affairs, vol. 35, nr 1.
- Esaiasson, Peter och Westholm, Anders, (2006a), »Deltagandets mekanismer» i Deltagandets mekanismer – det politiska engagemangets orsaker och konsekvenser, (2006), Peter Esaiasson, Peter och Anders Westholm (red.), Liber, Malmö.
- Habermas, Jürgen, (1999), »The European Nation-State and the Pressures of Globalisation», *New Left Review*, vol. 235., 1999, s. 46–57.
- Held, David, (1995), *Democracy and the Global Order – From the Modern State to Cosmopolitan Governance*, Polity Press, Cambridge.
- Held, David, (2004), »Democratic Accountability and Political Effectiveness from a Cosmopolitan Perspective», *Government and Opposition*, 2004, s. 364–391.
- Holmberg, Sören, (1999), *Representativ demokrati*, Fakta info direkt, Stockholm.
- Karlsson, Johan, (2007), »The boundaries of transnational democracy», http://www.polgu.se/file/Person/Johan%20Karlsson/Karlsson_The%20Boundaries_2007-02-15.pdf.
- López-Guerra, Claudio, (2005). »Should Expatriates Vote?», *The Journal of Political Philosophy*, vol. 13, no. 2, 2005, s. 216–234.
- Nozick, Robert, (2001 [1974]). *Anarki, stat och utopi*, Timbro, Stockholm.
- Näsström, Sofia, (2003), »What Globalization Overshadows», *Political Theory*, vol. 31, no. 6, 2003, s. 808–834.
- Näsström, Sofia, (2004), *The An-Archical State: Logics of Legitimacy in the Social Contract Tradition*, Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Näsström, Sofia, (2005), »Ett alternativt synsätt på demokrati», *Tidskrift för politisk filosofi*, nr 2, 2005, s. 30–46.
- Petrén, Anna, (2006), »On Proportionality as a Democratic Ideal.» i *Democracy Unbound – Basic Explorations*, Folke Tersman (red.), *Stockholm Studies in Democratic Theory 2*, Filosofiska institutionen, Stockholms Universitet, Stockholm.
- Saward, Michael, (1998), *The Terms of Democracy*, Polity Press, Cambridge.
- Saward, Michael, (2000), »A Critique of Held», i *Global Democracy – Key Debates*, (2000), Barry Holden (red.), Routledge, London and New York.
- Simpson, Brian P, (2003), *Why externalities are not a case of market failure*, <http://www.mises.org/asc/2003/asc9simpson.pdf>
- Whelan, Frederick G., (1983), »Prologue: Democratic Theory and the Boundary Problem», i *Liberal Democracy*, J. R. Pennock – J. W. Chapman (red.), New York University Press, New York and London.
- Young, Iris Marion, (2000), *Inclusion and Democracy*, Oxford University Press, Oxford.